

СПОСОБИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ОСОБИСТИМИ ПАПЕРАМИ, ПЕРЕДАНИМИ ДО ФОНДУ БІБЛІОТЕК АБО АРХІВІВ

Аналізуються цивільно-правові аспекти захисту права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів. Запропоновано способи захисту досліджуваного особистого немайнового права.

Ключові слова: *способи захисту, статус носія публічного інтересу, ви-знання права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів.*

Софиук Т. А. Способы гражданско-правовой защиты права физического лица на ознакомление с личными бумагами, переданными в фонд библиотек или архивов

Анализируются гражданско-правовые аспекты защиты права физического лица на ознакомление с личными бумагами, переданными в фонд библиотек или архивов. Предложены способы защиты исследуемого личного неимущественного права.

Ключевые слова: *способы защиты, статус носителя публичного интереса, признание права физического лица на ознакомление с личными бумагами, переданными в фонд библиотек или архивов.*

Sofiuk Taras. The ways of civil protection of the right of the natural person to acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives

The article is devoted to the analysis of the civil aspects of protection of the right of the natural person to acquaintance with the personal pa-

pers which are transferred to fund of libraries or archives. The ways of protection of the studied personal non-property right are offered.

Key words: *the ways of protection; the status of the holder of the public in-terest; the recognition of the right of the natural person to acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives.*

Цивільно-правовий захист є діяльністю уповноваженого чи компетентного органу по усуненню перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав. Захист за своєю правовою природою є складовою (правомочністю) суб'єктивного цивільного права, а не окремим цивільним правом. Підставами виникнення цивільно-правового захисту, крім порушення права, його оспоро-рення та невизнання, є ще й зловживання правом (ст. ст. 12, 13 ЦК України), а також наявність небезпеки (ст. 282 ЦК України) тощо¹.

Дослідженням питань, пов'язаних із цивільно-правовим захистом прав фізичної особи, займалися В. І. Бобрик, І. О. Дзера, Р. А. Майданик, Р. О. Стефанчук, Л. В. Федюк та інші вчені. Проте у вітчизняній цивілістиці недо-статньо уваги приділено питанню способів цивільно-правового захисту права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів. Це зумовлює необхідність вирішення низки важливих наукових та практичних завдань:

- доведення необхідності запровадження у вітчизняних підзаконних нормативно-правових актах поняття статусу носія публічного інтересу;
- встановлення умов позитивного рішення щодо визнання права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів.

Сучасні дослідники торкалися окремих аспектів вказаної проблеми. Було, зокрема, проаналізовано деякі питання цивільно-правового захисту в контексті дослідження особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві².

Проте у сфері захисту права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів

існує низка питань, що потребують вивчення й обговорення. Зокрема, йдеться про:

- визначення поняття зловживання правом на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек чи архівів, а також поняття меж здійснення вказаного особистого немайнового права;

- усунення загрози порушення приватності шляхом публікації відомостей про приватне життя.

Захист суб'єктивного цивільного права може виконуватися особисто суб'єктом, наділеним правом, що зазнало порушення, або державними органами чи посадовими особами, які діють за наданими їм повноваженнями.

Способи захисту – це закріплені законом матеріально-правові міри примусового характеру, внаслідок яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорених) прав та вплив на правопорушника. Інколи способи захисту можуть носити не лише матеріально-правовий, але й процесуально-правовий характер³.

Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Одним із способів захисту цивільних прав та інтересів, передбачених нормою п. 3 ч. 2 ст. 16 ЦК України, є припинення дії, яка порушує право.

Припинення дії, яка порушує особисте немайнове право – це спосіб захисту особистих немайнових прав, який пов'язаний із наявністю протиправних дій з боку іншої особи, що спрямовані на порушення особистого немайнового права. Застосування даного способу можливе і у випадку, коли самого порушення особистого немайнового права ще немає, однак існує реальна загроза такого порушення⁴.

Застосування припинення дії, що порушує право, для захисту права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів, полягає в наступному. До певних осіб (наприклад, власників архівів, родичів авторів документів), які перешкоджають реалізації законного права на ознайомлення з вказаними особистими документами, будуть застосовані заходи, що змусять названих осіб перестати робити будь-які подібні вчинки й поводити себе відповідно до встановленого законом порядку. Фізична особа, наділена правом на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів, повинна вимагати в усіх уповноважених осіб виконання дій, необхідних для реалізації її права, незалежно від їхньої волі й бажань.

Іншим важливим способом захисту є визнання права. Визнання особистого немайнового права є способом захисту, за яким визнається наявність в особі певного права, що було порушене, чи наявність якого попередньо піддавалась сумніву з боку інших осіб⁵.

Даний спосіб захисту видається нам найбільш логічним з огляду на специфічну правову природу права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів та характер порушення цього права, який полягає у бездіяльності осіб, що перешкоджають здійснити це право.

Здійснення права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів пов'язане з низкою проблем, обумовлених самою природою досліджуваного права. Його реалізація є можливою виключно в разі наявності низки необхідних обставин: передання особистих паперів до фондів бібліотек або архівів у відповідності з процедурою, визначеною законом; одержання дозволу на безперешкодне ознайомлення з особистими паперами та їхнє використання в тих фізичних осіб, з фактами приватного життя яких пов'язані особисті папери; одержання дозволу дітей, того з подружжя, хто пережив, а в разі їхньої відсутності – батьків, братів та сестер померлого у разі смерті фізичної особи, наділеної належними правами на особисті папери. Допустимим є також визначення інших правил, які стосуватимуться безпе-

решкодного ознайомлення зі змістом особистих паперів та їхнього використання, в самому договорі про передання особистих паперів.

Варто вказати і на наявність тісного зв'язку між правом на таємницю ко-респонденції й правом на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек чи архівів. Даний зв'язок полягає в тому, що кореспонденція після її отримання стає належною до особистих паперів адресата. Вод-ночас листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. За ч. 3 ст. 306 ЦК України в разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата використання кореспонденції, зокрема шляхом її опублікування, можливе лише за згодою їхніх дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів та сестер. У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата, а також у разі смерті їхніх дітей, вдови (вдівця), батьків, братів та сестер, кореспонденція, яка має наукову, художню, історичну цінність, може бути опублікована в порядку, встановленому законом.

За таких обставин найпоширенішою перешкодою фізичній особі реалізувати належне їй право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів, є відмова визнавати згадане право дійсним та законним, та небажання певних осіб стверджувати своєю згодою й позитивним ставленням його існування. Відповідно, доцільним є використання такого способу захисту права на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів, як його визнання у випадку, якщо вказане особисте немайнове право не визнається, ставиться під сумнів іншими особами (власниками архівів, родичами авторів документів), або якщо у особи відсутні докази наявності цього права. Захист такого права можливий як шляхом звернення у відповідні інстанції, так і у суді.

Для належного захисту прав та інтересів особи, яка бажає скористатися правом на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фондів бібліотек або архівів, необхідним є запровадження у віт-

чизняних підзаконних нормативно-правових актах поняття статусу носія публічного інтересу, який забезпечив би доведення особою належності їй права на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів, а також змусив би інших осіб припинити дії, які порушують її право. Тож пропонуємо внести зміни до розділу II Порядку користування документами Національно-го архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам, доповнивши його пунктом 17 такого змісту: «Порядок користування особистими паперами, що містять наділені суспільною цінністю відомості, поєднані й пов'язані з приватними відомостями, неприпустимими для розголошення, визначається статусом носія публічного інтересу, під яким слід розуміти до-слідника, якому в установленому порядку надається право одержати відповідний доступ».

Критерії статусу носія публічного інтересу повинні визначатися в кожному індивідуальному випадку в разі досягнення згоди щодо передачі власниками приватних архівів певних особистих паперів до фондів публічних бібліотек чи архівів; необхідно враховувати також співвідношення індивідуальної й суспільної цінності інформації, що міститься в особистих паперах.

Розглянемо умови позитивного рішення щодо визнання права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів. Обставиною, що ускладнює захист права фізичної особи на вільне ознайомлення і використання особистих паперів, переданих до фонду бібліотек або архівів, є загроза порушення приватності шляхом публікації відомостей про приватне життя.

Цивільно-правова охорона особистого життя громадян здійснюється шляхом захисту таких нематеріальних благ, як недоторканність особистого життя і таємниця особистого життя⁶.

Особиста таємниця є невід'ємною властивістю всякої психічно здорової особистості з моменту усвідомлення нею себе в дитинстві і до останньої хвилини життя. Вона ж є ознакою індивідуальності людини і її адекватності суспільству. Особиста таємниця заснована на неповторності кожної людини⁷.

Захищаючи приватну інформацію, держава захищає саму особистість⁸.

Тож найскладніше завдання у практиці діяльності судових органів зі здійснення правосуддя зводиться до правильного визначення термінів «сус-пільно необхідна інформація» й «суспільний інтерес»⁹.

Суди володіють правомочністю виявляти обставини, за наявності яких право суспільності на одержання доступу до розповсюджених відомостей, присвячених особистому або сімейному життю публічної людини, має перевагу над правом власника таких відомостей на їхній захист.

В цьому контексті визнання особистого немайнового права на користування досягненнями науки, витворами мистецтва і літератури могло б стати однією з умов позитивного рішення щодо визнання права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів.

Іншою обставиною, здатною слугувати обґрунтуванням позитивного рішення щодо визнання права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів, може бути врахування наукової та мистецької значущості інформації при визначенні факту наявності публічного інтересу в її наданні. На важливість даних можуть впливати й зовнішні чинники (наприклад, факт наявності дискусії у пресі й інтересу вчених-фахівців, цікавість з боку митця тощо). Оцінка наукової та мистецької значущості відповідних даних могла б стати перешкодою для зловмисних спекуляцій, пов'язаних з публікацією відомостей про приватне життя. З нашої точки зору, можливим є визначення тих відомостей, передання яких в розпорядження зацікавлених осіб є виправданим і правомірним задля можливості створення ними нових досягнень наукової думки, витворів мистецтва і літератури.

Варто підкреслити, що обраний особою спосіб захисту або самозахисту її права на вільне ознайомлення і використання особистих паперів, переданих до фонду бібліотек або архівів, не повинен зазіхати на таємницю, що стосується інших осіб.

Інформація, оприлюднення якої може завдати шкоду гідності, індивідуальності й благополуччю, а також спричинити сильну не-

гativity емоційну і психологічну дію, може бути опублікована за наявності двох умов. Першою умовою є значущість такої інформації для науки, мистецтва і літератури, другою умовою є знаходження згоди в питанні необхідності її відкриття за умови гарантованого нерозголошення певних відомостей. Гарантії такого не-розголошення повинні визначатися в кожному індивідуальному випадку окремо за погодженням та ініціативою сторін з урахуванням співвідношення індивідуальної й суспільної цінності інформації, що міститься в названих особистих паперах.

Захист права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів не повинен виходити за певні встановлені межі. Тож необхідно виділити поняття зловживання правом на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек чи архівів, а також поняття меж здійснення вказаного особистого немайнового права.

Зловживання правом – це дії з використання закладених у суб'єктивно-му цивільному праві можливостей з порушенням встановлених законом або договором меж здійснення цього права, в результаті яких порушуються охо-ронювані законом суб'єктивні права інших осіб. Зловживання правом, як і будь-яке правопорушення, є підставою для застосування до особи, яка його вчинила, негативних наслідків¹⁰.

Отже, зловживання правом на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек чи архівів можна охарактеризувати як неправомірні дії особи, що перевищують визначені межі вільного ознайомлення і використання особистих паперів, переданих до фондів бібліотек чи архівів, й призводять до розголошення інформації, яка містить негативні елементи, та спричинення моральної шкоди особам, яких ця інформація може стосуватися, або їх нащадкам.

Межі здійснення суб'єктивного цивільного права в загальному розумінні являють собою спеціально встановлені вимоги, яких зобов'язана до-тримуватися уповноважена особа, здійснюючи своє суб'єктивне цивільне право¹¹.

Межі здійснення права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів є до-

пустимими норма-ми реалізації названого права, що ґрунтуються на засадах: розумності; доб-росовісності; неприйнятності спотворення інформації; неприпустимості при-ниження людської честі й гідності, розпалювання національної й релігійної ворожнечі тощо.

Таким чином, до основних способів захисту права фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів, ми пропонуємо віднести: припинення дій, що порушують назване право; визнання права на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів; умови, які забезпечують позитивне рішення щодо такого визнання.

3-поміж останніх варто виокремити: визнання особистого немайнового права на користування досягненнями науки, витворами мистецтва і літерату-ри; врахування наукової та мистецької значущості інформації при визначенні факту наявності публічного інтєресу в її наданні; неприпустимість порушен-ня права особи на приватність та неприйнятність зазіхань на таємниці, що стосуються інших осіб; опублікування приватної інформації з особистих паперів за умови її значущості для науки, мистецтва і літератури, а також в разі досягнення згоди в питанні необхідності її відкриття за умови гарантованого нерозголошення певних відомостей; гарантії такого нерозголошення повинні визначатися в кожному індивідуальному випадку окремо за погодженням та ініціативою сторін з урахуванням співвідношення індивідуальної й суспільної цінності інформації, що міститься в названих особистих паперах.

Вказані критерії повинні бути вироблені в разі надання власниками приватних архівів певним особистим паперам статусу відкритих ресурсів або в разі передачі їх до фондів публічних бібліотек чи архівів.

Перелічені фактори не поширюються на відомості, які є державною та-ємницею і не підлягають оприлюдненню.

1. *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Стефанчук Р.О. ; НАН Украї-ни, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2007. – С. 169-170. 2. Там само. 3. Там само. – С. 121. 4. Там само. –

С. 130-131. **5.** Там само. – С. 127. **6.** Ермолова О. И. Проблемы теории нематериальных благ / О. И. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2008. – С. 129. **7.** Фатьянов А. А. Тайна как социальное и правовое явление. Её виды / А. А. Фатьянов // Государство и право. – 1998. – № 6. – С. 14. **8.** Там само. – С. 14. **9.** *Правова доктрина України* : у 5 т. / редкол.: Тацій В. Я. (голова) [та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2013. – Т. 3 : Доктрина приватного права України / [Н. С. Кузнецова та ін.] ; за ред. акад.-секр. вид-ня цив.-прав. наук, акад. НАПрН України Н. С. Кузнецової. – 2013. – С. 404-405. **10.** *Цивільне право України: Загальна частина* / за ред. І. А. Бірюкова і Ю. О. Заїки. – К. : Алерта, 2014. – С. 217. **11.** Там само. – С. 212-213.

Sofiuk Taras. The ways of civil protection of the right of the natural person to acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives

The purpose of the study is the finding of the ways of civil protection of the right of the natural person for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives.

The study analyzed the application of putting an end to the activity violating the right in the context of protection of the right of the natural person for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives.

The conclusion is drawn that the realization of the right of the natural person for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives is connected with the problems caused by the nature of the studied right.

The study defined necessary circumstances in the presence of which the re-alization of the studied right is possible. The study investigated the connection between the right to secrecy of correspondence and the right for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives.

Prevalent difficulties for realization of the right for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives by the natural person are defined.

The research substantiated the necessity of establishment in by-laws of Ukraine the concept of the status of the holder of the public interest. This status would provide proofs of belonging of the right for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives to the person. It would also force other persons to stop actions which violate the mentioned right.

The conclusion is drawn that criteria of the status of the holder of public in-terest have to be defined in each individual case on condition of obtaining the con-sent on transfer of certain personal papers to funds of public libraries or archives by owners of private archives. The ratio of individual and social value of informa-tion the personal papers contain is also necessary to consider.

The study defined the circumstance complicating the protection of the right of the natural person for acquaintance with the personal papers which are trans-ferred to fund of libraries or archives is a threat of violation of a privacy by the publication of data on private life.

The research defined the main ways of protection of the right of the natural person for acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives.

These ways are: suppression of the actions breaking the mentioned right; recognition of the right for acquaintance with the personal papers which are trans-ferred to fund of libraries or archives; the conditions providing the positive deci-sion for the recognition of the mentioned right.

The study defined the conditions providing the positive decision on recogni-tion of the studied right.

These conditions are: the recognition of a personal non-property right to use achievements of science, works of art and literature; the considera-tion of the scien-tific and artistic importance of information when deter-mining the fact of existence of public interest in its accordance; the inadmissibility of violation of a human right on privacy and unacceptability of infringement of the secrets referring to oth-er persons; the publication of the private information the personal papers contain on condition of its importance for science, art and literature, and also in case of ob-taining the consent on a need of its promulgation in case of the guaranteed nondis-closure of certain data; the guarantees of its nondisclosure have to be de-

terminated in each individual case by coordination and an initiative of the parties taking into consideration a ratio of individual and social value of information the mentioned personal papers contain.

The mentioned factors don't apply to the data belonging to the state secret and not subject to publication.

Key words: the ways of protection; the status of the holder of the public in-terest; the recognition of the right of the natural person to acquaintance with the personal papers which are transferred to fund of libraries or archives.

УДК 341.9.018

Г. С. ФЕДИНЯК

ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО» ДЕСЯТЬ РОКІВ (ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ)

Кодифікація є найбільш складною формою систематизації діючого законодавства. В статті розглядаються питання про актуальність законів про міжнародне приватне право у різних державах. Вказано на одну з центральних і об'єктивно існуючих проблем в Україні, що пов'язана з кодифікацією законодавства про міжнародне приватне право, – неможливість встановити наявність судової практики застосування норм міжнародного приватного права.

Ключові слова: міжнародне приватне право, кодифікація, судова практика, норма, іноземний елемент.

Фединяк Г. С. Закона Украины «О международном частном праве» десять лет (практический опыт применения норм)

Кодификация является наиболее сложной формой систематизации действующего законодательства. В статье рассматри-